

rickými výzkumy zabývajícími se vzájemnou percepcí Blízkého východu a Západu, ale také vzájemnou (ne)kompatibilitou v oblasti hodnot a postojů (např. The Pew Research Center, The Gallup Poll, The Arab Barometer, analýzy dat World Value Survey či The German Marshall Fund).

Velmi zajímavým pokračováním diskusí rozpoutaných E. Saidem je pak identifikace komplementu orientalismu, jímž je dle autorů Buruma a Margalita transhistorický a transgeografický diskurz okcidentalismu (*Okcidentalismus: Západ očima nepřátel*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2005). Ten v „nenávislné karikatuře“ poskytuje „odlidštěný obraz Západu“, který ztotožňuje s vypjatým individualismem, sklonem k materialismu a průměrností, nedostatkem duchovnosti a chladnou mechaničností, arogancí, přetvářkou a ztrátou vitality. Jestliže se podle autorů tento diskurz zrodil ve Francii pokořeném Německu (německý romantismus) a následně ovlivnil Rusko (slavjanofilové) či Japonsko, dnes se mu údajně daří nejlépe na – prudkými sociálními změnami a vnějším vměšováním zmítaném – Blízkém východě. Citovaný výzkum v této souvislosti ostatně přináší výmluvná a znepokojivá zjištění. Muslimové člověka Západu poměrně konsenzuálně chápou v první řadě jako sobeckou, agresivní a chamtivou, ale také arogantní, nemorální a v o něco menší míře dokonce i jako fanatickou bytost. Jen menšina muslimů je také ochotna připustit, že by snad obyvatelé Západu mohli být tolerantní (asi 1/3), štedří (1/5), čestní (20% až 41%) či zbožní. Dokonce nepřevažuje ani názor, že na Západě kdovíjak respektujeme ženy (pouze cca 40%). Evropané muslimové oproti tomu chápou populaci Západu veskrze pozitivně, snad jen té věrnosti a zbožnosti by mohlo být na Západě o něco více a naopak sobectví a lakoty méně.

Karel Černý

**Peter J. Jacques: *Environmental Skepticism – Ecology, Power and Public Life***

Farnham, Ashgate 2009, 222 s.

Peter J. Jacques je doktor politologie působící na University of Central Florida. Dlouhodobě se orientuje na politický rozměr ekologických změn, především změn klimatu. V posledních letech publikoval více časopisecky otištěných studií, zabývajících se fenoménem environmentálního skepticismu, či chceme-li, antienvironmentálního hnutí. Z těchto prací si získala loni větší pozornost obsahová analýza anglicky psaných antienvironmentálně orientovaných publikací z posledních třiceti let, která poměrně přesvědčivě ukázala, že 90% této knižní produkce bylo přímo či nepřímo spojeno s konzervativními think-tanky (P. J. Jacques, R. E. Dunlap, M. Freeman. „The Organization of Denial: Conservative Think Tanks and Environmental Scepticism.“ *Environmental Politics* 2008, 17 (3): 349–385).

V nové knize předkládá obraz daného kontrahnutí v ucelené podobě, jeho záměr zasadit aktivismus tohoto druhu do kontextu vývoje modernity je rozhodně ambicióznější než dříve. Není třeba zdůrazňovat, že sociology je problematika kontrahnutí či konzervativně orientovaného aktivismu výrazně opomíjena (stačí srovnat výstupy na toto téma s počtem publikací o feministickém/ekologickém hnutí). Přitom metodologický instrumentář a alespoň parciální hypotézy by tu byly. V případě teorie globálního oteplování a jejich odpůrců jde navíc o značně žhavé politické téma. Výsledkem je, že o antienvironmentalismu píše sami aktivisté, tak či onak spříznění žurnalisté a seriózních prací existuje minimum.

V první kapitole autor připomíná, že nějaké formy odporu vůči ochranné politice existovaly v USA vždy (např. sagebrush rebelové, v 80. letech hnutí Wise-Use). V těchto případech šlo ale spíše o ini-

ciativy s regionálně omezeným dosahem. Na rozdíl například od Sharon Bederové, která pod „nový korporátní aktivismus“ zahrnuje jak Wise-Use, think-tanky, frontové skupiny i PR agentury, a spojuje tak (možná nevědomky) starší i novější formy antienvironmentalismu do jedné linie, je Jacques teoreticky preciznější. Hledá distinktivní rysy vůči předchozím formám a ptá se, zda v daném případě lze mluvit o sociálním (kontra)hnutí. Signifikantní podle něj je, že současný environmentální skepticismus se poučil, že otevřená hostilita vůči ekologům není populární. Proto se vědomě snaží zastříť fakt, že jde o *hnutí* (narozdíl od Wise-Use), a podrývat naléhavost ekologických změn v aréně vědeckého diskurzu.

Autor míní, že podmínky mobilizace kontrahnutí byly splněny, a ačkoli hlavní organizace jsou v USA, jeho dosah je globální. Mobilizační struktury spatřuje v konzervativních think-tancích, kritické události ve vývoji politických příležitostí vidí v rozpadu sovětského bloku, summitu v Riu 1992 a vítězství Republikánů ve volbách v roce 1994. Základním rámcem je zpochybnění reálnosti či důležitosti probíhajících ekologických změn, podstatnější je ale strategie, která umožnila toto rámování efektivně prosadit: totiž cílené vytváření dojmu, že členové think-tanků jsou jen součástí vědecké komunity, která se neshodne na podstatě problému. Díky rutinám mediálních organizací také získali prostor srovnatelný s ekologickými vědci.

Jacques připomíná, že vědci i novináři dlouho neuměli s enviroskepticismem nakládat, nebyli schopni rozpoznat jeho pozadí a souvislosti. Jak autor píše, není možné dále setrvávat ve spirále tvrzení-proti-tvrzení, neboť tím legitimitu skeptického projektu spíše uměle posilujeme. Je třeba jej nahlédnout hlouběji a v širších souvislostech. Jak?

Odpověď hledá v konceptu politické ekologie Bruno Latoura: ten na rozdíl od scientismu nevnímá přírodu jako něco vnějšího, zahrnuje zaužívané binární opozice

a odmítá vědu jakožto nezpochybnitelnou autoritu. Zároveň ale nesetrvává v přehnaném postmoderním nihilismu: ve veřejném životě máme možnost význam tvrzení vyjednávat a hodnotit, ne všechna mají stejnou váhu (validitu, rozmanitost, přesnost, výstižnost atd.). Podle Jacquese by se politická ekologie měla zaobírat věrností reprezentace antienvironmentálního hnutí, ptát se, koho reprezentuje a s jakými důsledky pro veřejný diskurz.

K zasazení aktivismu konzervativních think-tanků do širších souvislostí využívá výkladový rámec pojmu *Industria* kanadského politického ekologe Billa Hipwella. V jeho pojetí má jít o „antropocentrickou, racionalizující, kolonizující a ekologicky destruktivní síť podrobení a kontroly“ (s. 52). V tomto modelu hrají ústřední roli nadnárodní korporace a globální finanční instituce, které se vymaňují z kontroly národních států. Jejich imperativem je nekončící ekonomický růst, což podle Hipwella vede k ekologické destrukci globálního Jihu a deprivaci jeho obyvatel. V tomto bodě Jacques vcelku logicky odkazuje na Ulricha Becka, který v *Rizikové společnosti* (Praha: Sociologické nakladatelství 2004) poukazuje na sociálně nerovnou distribuci ekologických rizik, jejich vývoz a intenzifikaci třídních protikladů v druhé modernitě. V návaznosti na Hipwella Jacques tvrdí, že *Industria* dnes vyžaduje legitimizační aparát, který má rozptýlit veškeré pochybnosti o normách, na kterých je postavena. „Skeptické kontrahnutí je příkladem této dynamiky, postavené na zjevně třídně vymezeném zájmu, jenž se snaží podrývat a vytěsňovat veškerou politiku kritizující Industrii pro její nekontrolovanou produkci rizik“ (s. 55). Základním východiskem knihy je, že kontrahnutí slouží jako strážce modernity a jejích principů globalismu, akumulace kapitálu a industriální organizace.

I když krátkodobý zisk může hrát pro sponzory kontrahnutí určitou roli, v pozadí je mnohem víc: enviroskeptici se nesnaží o vědomou falzifikaci dat, ale svému výkla-

du věří a obranu modernismu mají za „dobrou věc“. Jak je to možné? Jacques pracuje s termínem „hluboký antropocentrismus“ (*deep anthropocentrism*), který je referenčním rámcem veškerých tvrzení kontrahnutí. Tato filozofická pozice má pochopitelně kořeny v osvícenském oddělení subjektu a objektu, konzervativní aktivisté jdou ale mnohem dál, když tvrdí, že vůči ne-lidskému světu nemáme žádnou morální zodpovědnost, v centru jejich uvažování je člověk a jeho úkolem (v některých interpretacích daným od Boha) je dispozice přírodními zdroji. Zanikne-li poslední velryba pro výrobu sushi, lidská vynalézavost a důvtip vždy naleznou náhradu, tvrdí autor „konzervativního manifestu“ Peter Huber (*Hard Green: Saving the Environment from the Environmentalists: A Conservative Manifesto*. New York: Basic Books 2000), a zjevně se tak inspiruje technologickým optimismem Juliana Simona. Jacques staví tuto pozici do protikladu k tradičnímu „osvícenskému antropocentrismu“, který rovněž situoval člověka do středu světa, ale oceňoval alespoň elementární ochranu přírody, protože mu může přinést nepřímý užitek. Hluboký antropocentrismus naopak v ekologických změnách nevidí žádnou ztrátu a odmítá i pragmatickou hodnotu ochrannářské politiky. Je třeba říct, že jde spíše o ideální typ, v publikacích skeptiků nalezneme spoustu odstínů od jedné pozice k druhé (stačí si přečíst Lomborga a Klause).

Jestliže je kontrahnutí tak pevně zakotveno v modernitě a „dominantním sociálním paradigmatu“, pak pohled na skupiny moderními institucemi marginalizované může o kontrahnutí mnohé prozradit. S touto logikou autor upírá pozornost k reprezentaci „Jiného“ v antienvironmentálních publikacích, konkrétně jej zajímá vztah k domorodému obyvatelstvu, k ženám, ne-lidské přírodě a obecně k zemím globálního Jihu.

Centralitou antienvironmentálních diskusí je idea „pokroku“. Konzervativní think-tanky vykreslují např. africké země jako

nevyvinuté a chudé oblasti, kterým je třeba pomoci všemi výtobytky, které západní věda a liberální kapitalismus poskytují. Jedním dechem často dodávají, že rozvojové pomoci stojí v cestě ekologové a „antivědecké kruhy“, které na nedostatky tržních principů upozorňují. Pochopitelně, že celá koloniální historie je takto zastřena a africkým zemím je upřeno právo na volbu alternativního modelu vývoje. O to podrážděněji reagují antienvironmentalisté na domorodé obyvatelstvo (např. v amerických rezervacích), jež žije prakticky v srdci *Industrie*, a přece v kontrapozici k ní. Citovaní skeptici považují domorodce za esenciálně spojené s přírodou, což v jejich termínech znamená, že „od přirozenosti“ tíhnou k větší krutosti a agresivitě. Je pak pouze v zájmu indiánů, aby se vzdali svých tradic ve prospěch „civilizace“. Historie evropské kolonizační genocidy je přehlížena nebo je vykreslena jako nevýznamná kapitola. Úvahy o genderově diferencovaném rozložení ekologických rizik jsou podle skeptiků nátlakovou strategií. Není příliš divu, že v tomto konzervativním kontextu jsou pak ženy, především feministky, vylíčeny jako víceméně hysterické bytosti vzdálené racionálnímu (tj. modernímu) uvažování.

Jacques má za to, že skeptiky vytvářené konstrukce „Jiného“ coby radikálně odlišného a inferiorního usnadňují veškeré tendence jimi disponovat jako s věcmi. Podobné rozkrývání sítě hegemonních diskurzů je pak podle něj potřeba, chceme-li diskusi o zaužívaných dichotomiích, jež má kontrahnutí za dané nebo je svým jedním reprodukuje, znovu re-politizovat.

V páté kapitole se autor zcela vážně zaobírá dynamikou civilizačního kolapsu. Ekologickou krizi nevidí někde za horizontem, ale je podle něj zjevně reálná a současná. S touto premisou se pak ptá: Co s tím? Jak se adaptovat na ekologické změny bez toho, abychom podlehlí civilizačnímu kolapsu?

Kontrahnutí je podle Jacquese svou reakcí maladaptivní, když brání industrialis-

mus beckovské první modernity a potlačuje diskurzy, které samozřejmost modernity zpochybňují. Autor pak z této analýzy přechází trochu do aktivistického tónu, když říká, že je třeba „radikálně restrukturovat světový politický systém a zbavit jej hierarchií modernismu a metabolismu *Industrie*“ (s. 123). Abychom mohli čelit krizi, je třeba skutečně (nikoli jednostranné) diskuse zúčastněných. To je možné jedině naboráním industriálního monologu, scientismu a ekonomismu. Jak? Třeba i občanskou neposlušností a přímou akcí. Jinak řečeno: obecné diskusi bude muset předcházet akce, protože světový kapitalistický systém nejeví známky zájmu o jiné než ekonomistické hodnoty.

Poté argumentuje některými historiky civilizačních kolapsů, z nichž mnohé byly způsobeny lokálními ekologickými změnami a neschopností se jim přizpůsobit. Problém je, že dopad člověka na krajinu v posledních dvou stech letech je bezprecedentní – vliv moderního industrialismu nelze srovnávat s jakýmkoli předchozím působením člověka (ačkoli to kontrahnutí popírá). Naporovnatelná je především intenzita změn a globální rozšíření rizik. Klíčovým faktorem je pak přetrvávající představa člověka, vyděleného z ekologických zákonitostí; tento antropocentrismus je navíc v centrech *Industrie* posilován tím, že jsme čím dál více oddělováni od ekologických konsekvencí našeho každodenního jednání (zdroje jsou alokovány ve vzdálených, okrajových místech). Tento pocit relativního bezpečí v nás enviroskeptikové jenom upevňují svým paradigmatem nevyčerpatelnosti zdrojů. K oné „radikální restrukturační“ tudíž podle Jacquese tak brzy nedojde, „protože ekologické změny jsou pro nás nyní příliš vzdálené a nechceme, aby naši každodennost někdo narušoval“ (s. 125). Kontrahnutí potlačováním veškerých úvah o krizi jako „pa-vědeckých“ paralyzuje schopnost civilizační adaptace na probíhající ekologické změny.

Po vší té kritice kontrahnutí přichází

v závěrečné části snaha najít řešení, neboť podle autora by podobnou *dekonstrukci* měla provázet také *konstrukce* alternativních přístupů či způsobů života. Je nepochybné, že pro Jacquese je to především epistemologická (ale i politická) otázka: Jak se vypořádat s represivním pozitivismem a zároveň neeliminovat vědecké principy? Jak zamezit zpochybňování ekologických změn a zároveň nepotlačit diskusi samotnou?

Podle autora je environmentální kontrahnutí „scientistické, ale nemá co dělat s vědou“ (s. 147). Testem validity jeho tvrzení často bývá jen ideologická oddanost. A vytloukat scientismus tohoto druhu jiným scientismem nemá velký význam, vede do „vědecké pasti“, protože pak přikládáme názorům např. klimatologů a „analytiků“ z konzervativního think-tanku stejnou váhu, bez ohledu na kontext jejich vzniku.

Podle Jacquese není třeba skeptiky vylučovat z demokratické diskuse, ale ani jejich tvrzením přikládat stejnou váhu jako vědeckým hypotézám (jak činí žurnalisté ve falešné snaze o „vyváženost“). Podle něj mají mít všechny hypotézy právo na artikulaci ve veřejném prostoru. Vytváří však evaluační kritéria, na základě kterých je možno rozlišit závažné a platné argumenty od ideologicky zatížených. Jde především o to, že tvrzení musí být podpořeno více nezávislými argumenty či perspektivami, produkce hypotéz musí být transparentní. Nové hypotézy by měly rovněž zapadat do dosavadního systému vědění a dokonce je možné diskusi v určitém momentu uzavřít, abychom mohli efektivně jednat. Nicméně podle autora to nemá znamenat zamezení změně: institucionalizace převládajícího vědění má umožnit efektivní akci, ale toto vědění má být periodicky přezkoumáváno vzhledem k uvedeným kritériím.

V politické rovině Jacques souhlasí s Beckem, že k distribuci rizik bude docházet postupně, nerovně a od okrajů k centřům. Kontrahnutí se svou rétorikou snaží

zabránit tomu, aby došlo ke zpochybnění legitimacy klíčových podmínek globalismu a stávajících vzorců produkce a spotřeby. Jak už bylo naznačeno, autor má za to, že zpochybnit samozřejmost neustálé komodifikace veřejných statků (vody, vzduchu, potravin, lidí) lze jen narušením industriálního monologu prostřednictvím nadnárodní občanské akce.

Výsledkem těchto opatření by podle Jacquese měla být věda i environmentální politika, jež bude více inkluzivní, demokratická, akceschopná i historicky zodpovědná.

Kladem recenzované publikace je především její původnost a originalita. Je to totiž první práce tohoto druhu, jež koncepčně zařazuje antienvironmentální hnutí do kontextu globalizace a vývoje modernity. Seriózních studií, jež analyzují enviroskepticismus jako organizované politické hnutí, je málo. Jacques nesklouzává k přílišné žurnalistické zaujatosti či roztržitosti (viz Sharon Bederová v *Global Spin: the Corporate Assault on Environmentalism*. Chelsea, Chelsea Green Publishing 1998), ani se nenechává zlákat hrubě marxistickou interpretací tématu (A. Austin). Autor se neorientuje obligátně jen na taktiky libertariánských think-tanků, jeho studie má hlubší teoretické zázemí a je schopen z aktivit kontrahnutí vyvodit patřičné důsledky pro občanskou společnost i vědu.

Na druhé straně je možné mu vytknout, že nedostatečně reflektuje stávající sociologické koncepce (kontra)hnutí a otázku, zda mohou být pro aktivismus tohoto druhu použitelné. I když na to explicitně neupozorňuje, v centru jeho pozornosti jsou antienvironmentální rámce a ideologie (vychází především z analýzy obsahu publikací, jež má brilantně načteny). Je pak trochu škoda, že je tak zanedbán význam organizačních struktur a vývoj politických příležitostí. Rovněž je třeba mít na paměti, že analýzou obsahu nelze zjistit vše – alespoň doplňujícími hloubkovými rozhovory

mohl autor odhalit přinejmenším překvapivé momenty.

Ačkoli lze hovořit o globálním kontrahnutí, Jacques uznává, že jeho centra jsou v USA a Velké Británii. I když by to bylo na samostatnou práci, měl se vážněji zaobírat rozdíly v politickém systému: think-tanky mají v USA historicky poněkud jinou úlohu než v Evropě a samostatnou otázkou by bylo, jak se antienvironmentalismus profiluje v rámci evropského sociálního státu. Autor sice upozorňuje na to, že v rétorice skeptiků existují rozdíly, ale přesto popisuje hlavně nejčastěji se opakující argumentační vzorce, čímž zastírá fakt, že i mezi libertariány existují frakce lišící se názory na ekologickou politiku (včetně vyložených extrémů).

Nejobjevnější je zřejmě kapitola o reprezentacích „jiného“ (především domorodého obyvatelstva), což je v tomto kontextu málo zmapované téma, jež by stálo za roze-psání. Jacques je silný v rozvíjení etických a epistemologických otázek, formuluje užitečná evaluační kritéria vědeckých tvrzení. Inkluzivní epistemologie je jistě dobrý počáteční krok, ale autor příliš neřeší, jak reálná bude dekonstrukce zázemí think-tanků v každodenním diskurzu (např. v médiích, kde je dojem vědecké kontroverze libertariány efektivně vytvářen). Jacques vyzývá k nadnárodní kolektivní akci. Jak by ale mělo reagovat současné ekologické hnutí, jež je také v zajetí scientismu a je nuceno k neustálé produkci expertního vědění? Jak s „institucionalizací vědění“ nesklouznout do totality jiného druhu? Je změna možná v mezích současného kapitalismu?

Jinak řečeno, rozvinutím některých otázek mohl autor text protáhnout o třetínu, aniž by ztratil cokoli ze své integrity. To nic nemění na tom, že *Environmental Skepticism* je klíčová kniha, na kterou v diskusích o antienvironmentalismu můžeme ještě dlouho odkazovat.

Petr Vidomus